

RECENZE A REFERÁTY

Jerzy Wielowiejski, Kontakty Noricum i Pannonii z ludami północnymi, Wrocław — Warszawa — Kraków 1970, 355 strán, 28 obrázkov a XLVI tabuliek v texte, ako príloha 6 mapiek, nemecké resumé.

Rôznorodým stykom medzi dvoma veľkými kultúrnymi oblasťami—Rímskou ríšou a "barbarským" územím nad Dunajom bolo už venovaných veľa vedeckých prác pojednávajúcich však zväčša len o istých aspektoch týchto kontaktov. J. Wielowiejski rozviedol danú problematiku v celej jej šírke používajúc všetok naj dostupný materiál.

Stredom jeho záujmu sú na jednej strane priestory medzi stredným Dunajom a Baltickým morom, t. j. z dnešného hľadiska Československo a Poľsko, na druhej strane provincie Noricum a Pannonia, a to hlavne ich severné časti, ktoré boli s naddunajskými oblasťami v priamom styku, t. j. časť Nemecka, Rakúska a Maďarska. Z hľadiska chronologického zahŕňa obdobie od vzniku provincií Norica a Pannonie (zhruba od roku 15 pred n. l.) až po prelom 4. a 5. storočia n. l.

Úvod svojej práce venoval autor dost obsiahlemu a kritickému prehľadu doterajšieho bádania v rámci danej problematiky. Jedenásť kapitol vlastného pojednania včlenil do štyroch väčších častí.

Prvá časť sa zaoberá rozborom prameňov. Analýze sú tu podrobené rímske importy (kovové: bronzové, strieborné a zlaté nádoby, spony, kultovné predmety, ozdoby, toaletné potreby medailóny; keramické: terra sigillata, lampy a iné; sklenené; jantarové; kamenné atď.), rímske mince, importy zo severu v Noricu a Pannonii i pramene písomné. Rímske importy a mince spracoval autor jednak z hľadiska rozmiestnenia jednotlivých ich druhov na celom skúmanom území (v kapitole o minciach bral do úvahy aj nálezy z Norica a Pannonie), jednak z hľadiska chronologického. Štatistické vyhodnotenie faktov ako aj ich sprehľadnenie v množstve tabuliek a na miestach priložených mapkách rozmiestnenia importov v rôznych časových fázach poskytuje najmä v konfrontácii s písomnými správami veľmi zaujímavé výsledky. Istou prekážkou, s ktorou sa autor musel vyrovnáť, je nerovnomernosť stupňa stavu bádania v rôznych oblastiach. Jasne sa to odráža najmä v kapitole o importoch zo severu v Noricu a Pannonii, kde sa pridružuje ešte aj skutočnosť, že na rozdiel od importov rímskych, tieto severné boli zväčša z netrvanlivého materiálu, poprípade šlo o rôzne plodiny, či ľudskú silu. Tiež nie všetok vykopaný materiál bol v čase, keď autor prácu písal, vy publikovaný a dostupný (mám na myslí predovšetkým slovenské výskumy) a tým prichádza k istému skresleniu najmä štatistických výsledkov. J. Wielowiejski si bol toho vedomý a v tabuľkách na to upozornil.

Dalšie tri časti sú venované rozličným aspektom vzájomných stykov. Autor pojednáva o hraniciach medzi oboma oblasťami, o osídlení na strednom Dunaji a medzi Dunajom a Baltickým morom, rozoberá hlavné zásady politiky Rimanov voči naddunajským kmeňom, rímsku hospodársku expanziu na sever i obchodné cesty, venuje pozornosť tiež prejavom rímskych vplyvov v kultúre naddunajských kmeňov a podľa intenzity týchto vplyvov vyčleňuje rôzne oblasti a regióny. Vyslovuje sa tiež k otázkam prenikania technických vynálezov, kultu a umeleckých prúdov, i keď tieto možno do značnej miery riešiť len v rovine hypotéz či teórií.

Predchádzajúci rozbor celého dostupného materiálu v konfrontácii s historickými skutočnosťami umožnil autorovi vypracovať na záver sedemstupňovú periodizáciu vzájomných stykov Norica a Pannonie s kmeňmi na sever od Dunaja. Ako kritériá pre vyčlenenie týchto fáz si postavil štyri okruhy otázok:

- I. Intenzívnosť stykov medzi rímskymi provinciami a oblasťami severne od Dunaja.
- II. Vývoj situácie v provinciách Noricum a Pannonia.
- III. Vývoj situácie v priestore medzi stredným Dunajom a sudetsko-karpatským pásmom.
- IV. Vývoj situácie v priestore medzi sudetsko-karpatským pásmom a Baltickým morom.

Posledná 11. kapitola je venovaná celkovému oceneniu vzájomných rímsko-barbarských stykov a poukázaním na ich význam pre ďalší historický vývoj strednej Európy.

Na záver je pripojený súpis nálezísk uvedených v mapkách 1.—6., index zemepisných a etnických názvov, vecný index a errata.

Viacero predchádzajúcich autorových menších prác zameraných na príbuznú tématiku je súčasne dôkazom jeho hlbokej znalosti literatúry a materiálu.

Osobne si v práci J. Wielowiejského cením najmä triezvy, seriózný, často kritický a vskutku vedecký prístup autora k problému. Myslím, že jeho pojednanie je závažným príspevkom do diskusie o dejinách strednej Európy v prvých storočiach nášho letopočtu.

Jana Dekanová

P. N. Treťjakov, U istokov drevněrussoj narodnosti, MIA 179. Leningrad, Izd. Nauka 1970, 154 str., 10 obr.

Otázky etnogenezy a nejstarší historie východních Slovanů jsou předmětem trvalého zájmu a pracovního úsilí P. N. Treťjakova, který v roce 1969 oslavil své šedesátiny. Touto problematikou se zabývala dvě vydání jeho monografie „Vostočnoslavjanskije plemena“ z roku 1948 a 1953 (český překlad J. Poulíka „U kolébky staré Rusi“, Praha 1958) i jeho knihy „Drevnije gorodišča Smolenskiny“ (spolu s E. A. Šmidtem) z roku 1963 a „Finno-ugry, balty i slavjaně na Dněpre i Volge“ z roku 1966. Odráží se v nich metodologický vývoj sovětské archeologie (první práce je poznamenána vlivem Marrova učení o jazyce a prvky sociologického schematizmu) i postupný rozmach terénních výzkumů a rostoucí vědecká koncentrace na uvedený okruh otázek. Autor se během let oprostil od některých schematických představ, ovládl ohromné množství literatury, provedl četné vlastní výzkumy a produdoval nepřeberný materiál vztahující se nejen k nejstarší historii Slovanů, ale i jejich sousedů. Právě tímto širokým komplexním pohledem je poznamenáno poslední dílo, o jehož hlavních problémech podávám zprávu.

V úvodu autor definuje národnost jako historické společenství vzniklé z různých, často i etnicky rozdílných kmenových skupin v podmínkách rozpadu rodově-kmenových svazků a vzniku tříd a státnosti. Na příkladu staroruské národnosti ukazuje jak se postupně formovala v průběhu I. tis. n. l. absorbováním cizích prvků (baltských, ugrofinských, skythských, dáckých, sarmat-alanských) slovanským masivem, šířícím se z východního Povolí a dněstro-dněperského meziříčí na sever a východ. Rusi se původně označovala jen malá část středního Podněpří, a teprve postupně, zejména až od 13. stol., se tento název šířil i na ostatní staroruské země. Skutečnost, že povědomí o jednotě Rusi sililo s rozpadem staroruského státu, nasvědčuje, že vývoj národnosti nezávisl bezprostředně na vývoji státní organizace. Linguistickým a historickým pracím z přelomu 19. a 20. století vytyká tendenci k ztotožňování dějin jazyka s dějinami národností. Zdůrazňuje nutnost komplexního studia etnogenetických otázek, založeného nejen na pramenech filologických, ale i historických, archeologických a etnografických; vysoce v tomto ohledu hodnotí dílo L. Niederla. Shledává však, že komplexní výzkum v Niederlově pojetí již dnes není možný vzhledem k nesmírně rozrostlé pramenné základně jednotlivých disciplín a jejich komplikované metodice, takže lze pouze respektovat a srovnávat závěry jednotlivých speciálních studií.

Prvá část práce je věnována otázce Slovanů a Baltů v horním Podněpří. Autor konstatuje, že rozhodní Slované nebyli na většině svého nynějšího území aorigeny, nýbrž se zde během staletí rozšířili ze zakarpatského teritoria, jak je v podstatě vymezen na základě antických zpráv, jazykových výpůjček, hydronymie aj. již L. Niederle. Již starší literatura si povínila jazykové blízkosti Slovanů a Baltů a různé ji vysvětlovala (původní jednotou, dlouhodobými styky, asimilací stejného substrátu). Autor soudí, že archeologie může vzhledem ke své schopnosti lokalizovat jednotlivé jevy geograficky a časově sehrát významnou úlohu v řešení etnogenetických otázek, v současné době se však omezuje jen na hypotézy. Slovanský pravěk neprobíhal klidně jako v prostředí baltském, nýbrž pod silnými západními a jižními vlivy (Skythové, Trákové, Keltové, Germáni, Římané aj.). Štručně charakterizuje teorie J. Kostrzewského a T. Lehra-Splawínského o slovanské etnogenezi a upozorňuje, že proti viselsko-oderské teorii pravlasti zastávané oběma autory nabývají dnes na závažnosti úvahy o podílu trzniecké kultury na slovanské etnogenezi (Nosek, Gardawski, Terenožkin aj.), jejíž areál jde od Odry po střední Podněpří. Též etnicita przeworské kultury se mu nejeví jako jednoznačně slovanská a vytyčuje úkol, stanovit v ní část slovanskou a germánskou. Naproti tomu se mu jeví kulturně a etnicky jednotnější zarubinecké památky, u nichž předpokládá přímou návaznost na kulturu raně-středověkých Slovanů.

Památky z přelomu letopočtu v horním Podněpří členěné do několika kultur (juchnovská, dněprodvinská, hornookská, milogradská, s.rýhovanou keramikou), charakterizovaných skupinami malých hradišť s velkými nadzemními domy kúlové konstrukce a značně jednotlým inven-